

NOG OVER STOVEN

Zoals wij in het vorige artikel lazen, waren er te Gent in de Middeleeuwen, evenals in alle andere steden van Vlaanderen en de ons omringende landen een groot aantal stoven of badhuizen.

Fig. 1.

Een man en een vrouw in een badkuip. Een vrouw komt uit de deuropening met een ketel water; een man bespiedt het paar van achter een gordijn. (détail uit een eikehouten balksleutel - stadhuis Damme).

In het midden van de kamers der stoof stond een grote houten badkuip in de vorm van een afgeknotte kegel, waarin de stoofhouder of zijn meid met emmers warm water goot, dat op een houtvuur was gestookt. (1) Een balknaald van het stadhuis van Damme stelt zo een kamer uit de XVe eeuw voor met klanten en de meid. (Fig. 1)

Er waren mannenstoven, vrouwenstoven en stoven zonder enige bepaling. Zij waren gemengd en gaven weldra aanleiding tot allerlei uitpattingen. De Potter beweerde dat potstoven stoven waren waar men "een pot kookte" t.t.z. kon eten. (Fig. 2) Alfons Van Werveke echter meent dat potstoven die waren, waar potten met warm water - dus geen badkuipen - ter beschikking van de klanten stonden om zich gedeeltelijk te wassen. In Frankrijk heeft men nl. de vermelding gevonden van "pots à eau d'or et d'argent". Deze waren natuurlijk in het bezit van de hogere standen. Men vermeldt er ook bij : "des bassins ou vaisseaux à laver les pieds".

Nochtans bewijzen zekere politieverordeningen dat de stoven ook gasthoven waren "waar men bedden dekt". Het staat vast dat men veel langer in bad bleef dan nodig was om zich te wassen en het is waarschijnlijk, dat in

Fig. 2.
“Van buiten water, van binnen wijn,
Laat ons allen vrolijk zijn”, illustreert nog-
maals dat baden, tafelen en stoeien toen heel
normaal waren (Houtsnede uit een Augsburg-
se kalender 1481)

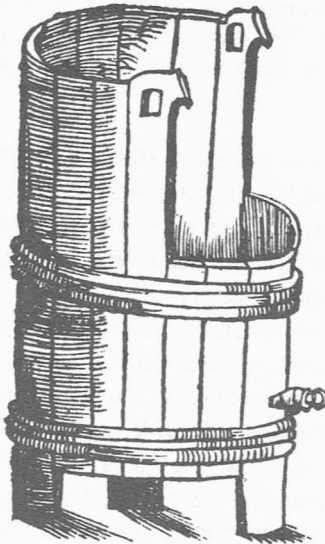

Fig. 3.
Een zitbad met windscherm.

den beginne de bedden alleen maar dienden om nog wat te rusten na het baden.

De badkuip afgebeeld op de balk van het stadhuis te Damme is zo hoog als onze moderne badkuipen, maar zij is rond en heeft zulkdanige doorsnede dat men er zich in kan neer zetten en uitstrekken, zodat het water tot de kin reikt. Een windschut dat de kuip half omringt, moest als tochtscherm dienen. (Fig. 3)

Het was vroeger bvb. heel gewoon een ridder in de hof van zijn burcht zonder gêne met zijn geliefde in bad te zien stoeien en vrijen terwijl meiden en knechten geamuseerd of jaloers toekeken.

De Middeleeuwen waren de bloeitijd van de stoven. Vooral de gemengde stoven, waar men bij voorkeur vermaak zocht, waren er de oorzaak van dat de overheid optrad. De verspreiding van ziekten zoals syfilis zal daar ook wel iets mee te maken gehad hebben.

In de XVIe eeuw predikten zowel katholieken als protestanten tegen de stoven als zijnde een gesel Gods, zodat de meesten spoedig verdwenen. Van Werveke meent dat er in onze streken geen meer waren bij het begin van de XVIIe eeuw.

Het sluiten van de stoven en een verkeerde interpretatie van de preken tegen die instellingen waren noodlottig voor de openbare gezondheid. Waren de zielen niet meer zwart, het zelfde kon niet gezegd worden van het stoffelijk lichaam! Bijna niemand had een bad thuis, zodat lichaamshygiëne een illusie was. Voeg daarbij dat men begon te geloven dat het ganse

Fig. 4.

Aan het badwater werden soms kruiden of andere aromatische stoffen toegevoegd. (Houtsnede van Urs Graf uit "Kalender des Doctor Kung Zürich, 1508).

lichaam wassen een zondig bedrijf was en weldra waste men zich hoe langer, hoe minder. Soms kregen handen en aangezicht nog wel een beurt maar de voeten reeds minder en verder? Koningin Margaretha van Navarra (1492-1549), in een door haar geschreven tweespraak, vindt het heel gewoon tot haar geliefde te zeggen :

“Zie die mooie handen; al heb ik ze sedert acht dagen niet ontdaan van vuil, ik wed, dat ze de Uwe in de schaduw stellen...”

Men verwonderde zich daar niet over, een echte man moest immers stinken! In het begin van de XIXe eeuw was er bvb. in het gasthuis te Gent nog geen enkel bad.

In een vorig artikel vermeldden wij reeds het Wandelaertsteen als vrouwestove. Het was “eene loeve” of “love”. Dit woord is verwant aan loof en lover, wat gebladerte of groen betekent. Het was dus o.a. een pleintje of tuintje waarin één of meerder woningen stonden en zal in ons geval zeker de privacy van de stoofbezoeker verhoogd hebben. Toen waren dergelijke loven heel gewoon in de stad, gezien wij in de “Jaer registers” meermaals deze vermelding ontmoeten :

Een huis met eenen *loven* voren ter straeten ten hooghen poort (1366)

Een huus met dhelft van eenen *loevekinnen* bachten (1387)

Een huus ende erve met ten *loeve* der bachten (1388)

Twee huusen deen neffens dander up de Lieve naest der *Augustynen loeven* (1460)

Een huus ende erve dat eene *loeve* es, staende in de Brabantstraete (1386)

Den opper solder van der *love* (1420)

Twee steeninen *loeven*... an de Papen-straete (1462)

Eene steeninen *love* tSanders-walle (1462)

Eene erve ten Crommen essche daer eene *love* met zes woningen up staet, van voeren ter straeten streckende, bachten tot up dwaeter (1262)

Een huus dat eene *love* es met twee woningen (1394)

Een huus ofte woenste dwelcke es deene helft van eender *loeve* over Schelde (1461)

Eene *loeve* twee woensteden synde onder een dac (1464)

Een huus wesende eene nieuwe *love* met drien woensteden staende Sanders-walle in de selver straete (1469)

Jan Wandelaert die zijn naam met hogergenoemd steen verbond, vinden we de 17e juli 1454 in dezelfde “Jaer-registers” terug als deken van het schippersgilde :

... dat *Jan Wandelaert* als deken van de neringhe der schiplieden in Ghendt heeft verpacht 't Gendsche gat (sluis) te Harelbeke toebehoerende de selve neeringhe.

Ook in vele, acten van hetzelfde boek van de XIVe en XVe eeuw komt het Wandelaertsteen voor :

Kenlick dat heinric Goethals heeft utghegheven in eenen eeuwelicken erfelicken cynse, Janne Seys, sekere plecken van erfven ghelegghen op de corte veste, tusschen der walpoerten ende *den casteel Wandelaert*. (15 February 1451)

Eene rente versekert up eene vrouwen-stove die men eet 't *casteel Wandelaert*, staende beneden der braem-brugghe up dwaeter nefens Jans Oesterlinckx huus up de erve toebehoerende der stadt van Ghendt. (29 september 1416)

... kenlick dat Pieter de Smet heeft ghehuert jegens Gerarde vander Plasche syne stove die men heet 't *casteel Wandelaert*, omme XII grooten de weke. (18 november 1417)

Kenlic dat Jan van Sente Pieters kende ende lyde dat hy schuldich es Gerarde vander Plasche de somme van XVIII pt groote tournoys, van den coepe van eenre stove die men eet 't *casteel Wandelaert* (1 december 1415)

Kenlic dat Jan de Decker heeft vercocht Janne Scoutin de helftscheede van een huus, ende es eene vrouwen-stove gheeten 't *casteel Wandelaert*, staende bi der braem-poerte ende es desen coep ghesdaen voer de somme van XVIII pt X sch.grooten (19 november 1444)

De helftscheede van *het casteel Wandelaert* vercocht voor XX pt IV sch. grooten. (17 januari 1445)

... huusen ende steden die sy hebben staende an 't plaetskin vor *den casteele Wandelaert*. 4e wede-maend 1378.

Eene rente bersekert up een huus staende naest dat van Willem filius boudins van Baevegem an d'een zyde, ende de veste an d'ander zyde jegens 't *casteel Wandelaert* over. (1397)

... Kenlic dat Jan Latte de Ticheldecker commen es; kende ende lyde dat hy schuldich es, Gerarde van der Plassche de somme van XVIII pt tournois, van den coepe van een coeren-huus staende binnen der braembrugghe an't plaetskin by *den casteele Wandelaert*. (1415)

... Een huus ende stede ghestaen an de plaetse by *den casteele Wandelaert* (1461)

Laten wij ons echter door de naam "kasteel" niet misleiden. Het bezat geen enkel territorium. Het vormde voor 1415 slechts een kleine versterking op de stadsvesten.

Wanneer men de naam "Wandelaert" uit het middelnederlands vertaalt betekent het zowel *pelgrim*, *dolende ridder* als *vagebond* en *wandel* : *wuft* en *zedelijk bedorven*, zodat de naam voor zichzelf spreekt.

In een tweede versie valt Wandelaard uiteen in *wandel*, wat ook *minder belangrijk* of *gebrekkelig* betekent en *aard* : *aanlegplaats*. Wandelaard wil dus zeggen : minder belangrijke aanlegplaats in tegenstelling tot de verder-

op gelegen Wijdenaard. De Wandel-aard werd vooral gebruikt als uitwijkplaats voor handelsschepen tijdens belegeringen.

Niet alleen het Wandelaertsteen stond in de omgeving van een belangrijke waterloop (2) ook in de bloeitijd van de havenactiviteit aan de Lievekom was op de hoek van het Sint-Widostraatje een stove genaamd "het Schaec" (3). Zeelieden en lichte vrouwen hebben zich altijd tot elkaar aangetrokken gevoeld. Zei men toen immers niet : "Hij houdt stove op bordeel", daarmee bedoelend dat het ene niet beter was dan het andere.

Van Werveke heeft het er over dat er in vele steden stoven en stoofstraten zijn :

- In 1325 wordt er een stoofstraat vermeld in de Lange Munt. In 1369 zegt men dat daar een stoof was.
- In 1391 treffen we de Stoofstraat aan, een naam die gebleven is tussen de Recolettenlei en Onderbergen : "Stovesteeg op de Leie achter de Freren Mineuren." In 1482 wordt dit nogmaals vermeld als zijnde een mannenstoof "Het Maantje". In 1511 lezen we dat daar een vrouwenstoof was : "De Kraai".

Diericx weet er nog een paar andere te situeren :

Eene mannenstove in de brabant-straete, met alle sulcke stofferin-ghen van coetsen, bedden, saergen, lijnwaden ende andersints als daer toebehoren (1457 - Vraedius)

Kenlic dat Henricus Fiers, Filius Lievens, kende dat hy ghehuert heeft jegens Joes vanden Zande eene vrouwen-stove staende an de grauwer-poerte (4), een jaer lanc duerende omme IX groeten de weke, ende up dat de stove ledigh stonde ter oorsaeke van groote waetere ofte vorste (5), so soude men vor dien tyt niet gheven (1460 - Vraedius)

En wie kent de Brusselse Stoofstraat niet waar Manneken Pis voor 't water zorgt?

Eddy LEVIS

VOETNOTEN

- (1) Als brandstof gebruikte men hout dat men in de talrijke bossen sprokkelde of hakte : "blocke, fausseele, mutsaerde, falourde (takkenbossen) ofte berringhout". Te Gent, als in andere steden, waren er brandhoutmarkten. Een schepenverordening van 1575 leert ons dat brandhout werd verkocht aan de Torenpoort (begin der Hoogstraat), aan de Lievebrug, aan de Ketelbrug en aan de Nieuwbrug. Verder gebruikte men soms houtskool of turf.

Steenkool was in de middeleeuwen wel bekend maar men gebruikte ze enkel in de smidse vandaar de naam "smedekolen" of "charbon de fèvre".

- (2) De Schelde vormde toen zowat de demarcatielijn tussen de bourgeoisbuurt en de rosse buurt. Publieke vrouwen die in de binnenstad betrapt werden, werden verbannen naar de overkant : "over Schelden". Het Wandelaertsteen lag er verdacht dicht in de buurt!
- (3) Het schaakbord. Het betreft hier echter een woordspeling : schaec betekent ook : "in zijn schik zijn, het genoeg smaken".
- (4) Tussen de Steenstraat en het Sluizeken.
- (5) Bij overstroming en vorst of vriesweer, wanneer de werking van de stoof onmogelijk was, diende men geen huurgeld te betalen.

BRONNEN

- "Gedenkbladen uit het leven onzer voorouders" - Alfons Van Werveke. 1936.
- "Geschiedenis van de Lage Landen" - Jaap ter Haar 1970.
- "Populaire beschrijving van de grond waarop de stad Gent is gebouwd" L.M. Thierry - 1950.
- "Oosthoeks encyclopedie".
- "Mémoires sur la ville de Gand" Ch.-L. Diericx 1814.
- "V.I.A.T.-wandeling : de Lievekom" - D. Laporte.
- "Gids voor oud Gent" - Guydo Deseyn 1984.
- "Het stadhuis te Damme" - Luc Devliegher 1982 (foto fig. 1).
- "Badenfahrbüchlein - Wie und wo man richtig badet" - D. Georgius Pictorius - Frankfurt - 1560.

VRAAG EN ANTWOORD

De Heer **R. Brullez** antwoordt op een vraag die Graaf **F. de Hemptinne** stelde in "Gh. Tyd." 1977 - nr. 4 - p. 181.

Zo ziet u maar dat u nooit moet wanhopen om een antwoord te krijgen op een vraag, als u maar wat geduld hebt.

Spijtig genoeg is ons lid de Heer de Hemptinne verschillende jaren geleden overleden. Het antwoord kan misschien andere leden interesseren. Ter intentie van dezen onder hen die de jaargang 1977 niet mochten bezitten, herinneren wij er aan dat gevraagd werd wie de Kolonel van de Marine Willem Joseph Baron van Ghent was die in 1666 Tromp opvolgde. Er werd geöpperd dat dit zeer waarschijnlijk een Gentse patriciër (of afstammeling ervan) was, in dienst bij de Hollandse Vloot.

Dit wordt ontkend door de Heer Brullez die er op wijst dat er in Gelderland, tussen Nijmegen en Pannerden, de gemeente Gendt ligt.